

11. Шмидт А. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба / А Шмидт // Херсонская губерния. Ч. 2. — Т. 24. — СПб. : Типография Калиновского, 1863. — 1022 с.

REFERENCES

- BOROVJOJ, S. Ja. (1944) Odessa. (K 150-letiju so dnja osnovanija) — Odessa. (On the 150th anniversary of the foundation). In: Jaroslavskij, Em. (ed.) *Istoricheskij zhurnal — History magazine*. No. 5–6. Moscow: Pravda. pp. 41–49.
- HERLIHY, P. (1999) Odesa : istoriya mista, 1794–1914 — Odessa: A History 1794–1914. Kyiv: Krytyka. (In Ukrainian).
- ENNI FOODS [Online] History. Available from: <http://ennifoods.com/en/company/history/>. [Accessed: 16th Marz 2016]; *Tajmer — Timer* [Online]. Gambrinus, Sancenbaher, Chernomor vs Chernigovskoe i Obolon'. Iz istorii odesskogo piva — Gambrinus, Santsenbaher, Chernomor Chernyhovskoe and Obolon. FROM the Odessa history of beer. 21th September 2009. Available from: <http://timer-odessa.net/?p=35483>. [Accessed: 16th Marz 2016].
- BALABUSHEVYCH, T. A. et. al. (2014) Ekonomichna istoriya Ukrainy: Istoryko-ekonomichne doslidzhennya — Economic History of Ukraine: historical and economic research. Kyiv: The National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of History of Ukraine. (In Ukrainian).
- IVANICHENKO, L. M. (2014) Ekonomichna istoriya Odesy u monohrafichnykh doslidzhennyakh — Economic history of Odessa in the monographic studies. In: Goncharuk G. I. (ed.) *Intelihentsiya i vlada. Hromad.polit. naukovyy zb. Seriya: istoriya — Intellectuals and State Power. Collected Works. History series*. Iss. 31. Odessa. p. 212–226. (In Ukrainian).
- IVANICHENKO, L. M. (2015) Rozvytok fabrychno-zavods'koyi promyslovosti Odesy naprykintsi XVIII — XIX st. na osnovi statystychnykh danykh. Development of manufacturing industry Odessa in late XVIII — XIX centuries basing on statistics. In: Goncharuk G. I. (ed.) *Kochubiyiv-Khadzhibey-Odesa: materialy Pershoji Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 600-richchyu mista — Kochubiyiv-Hadzhibey Odessa materials of the First All-Ukrainian scientific conference devoted to the 600th anniversary of the city*. 28–29 May 2015. Odessa: Politehperiodyka. p. 55–59. (In Ukrainian).
- URBAN PUBLIC MANAGEMENT (1895) *Odessa. 1794–1894. K stoletiju goroda — Odessa. 1794–1894. On the centenary of the city*. Odessa: Printing A. Schulze. (In Russian).
- KOVBASJUK, S. M. (1957) *Odessa: Ocherk istorii goroda-geroja — Odessa: A Short History of the Hero City*. Odessa: Odessa Regional Publishing House. (In Russian).
- SKAL'KOVSKIJ, A. A. (1864) *Zapiski o torgovyh i promyshlennyh silah Odessy v 1859 godu — Notes on commercial and industrial*

- power of Odessa in 1859. In: *Zapiski imperatorskogo russkogo geogra-ficheskogo obshhestva — Notes of the Imperial Russian Geographical Society*. Book IV. p. 51- 231. (In Russian).
10. SANDOMIRSKIJ, Ju. (ed.) (1898) *Juzhno-russkij al'manah — South Russian almanach*. Year 4. Odessa: typography A. Schulze. (In Russian).
11. SHMIDT, A. (1863) *Materialy dlja geografii i statistiki Rossii, sobrannye oficerami General'nogo shtaba. Hersonskaja gubernija — Materials for Geography and Statistics of Russia collected by officers of the General Staff. Kherson Province*. Part 2. Vol. 24. St. Petersburg: Printing Kalinovski. (In Russian).

Надійшла до редакції 4 травня 2016 р.

УДК 94(477.74-21):373.58«1803/1817»

О. О. Синявська

СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТЯНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ В ОДЕСІ В ПЕРІОД ГЕРЦОГА А.-Е. РІШЕЛЬЄ

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
вул. Дворянська, 2, м. Одеса, 65000, Україна

Синявська Олена Олександрівна, к. і. н., доц., доцент кафедри історії України, e-mail: a_sinyavskaya@ukr.net

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується внесок А.-Е. Рішельє у розвиток освітнянської справи на Півдні України; розглядаються обставини, умови заснування та структура перших навчальних закладів в Одесі. Для розкриття теми залучено архівні матеріали із Державного архіву Одеської області. Визначається, що із призначенням А.-Е. Рішельє градоначальником Одеси у місті активізувалася освітнянська справа — було відкрито Одеську комерційну гімназію та Одеський благородний інститут. Обидва навчальні заклади розташовувалися в одному й тому ж приміщенні на вулиці Гімназійній, мали одного директора і корпоративних вчителів. Різниця була у підпорядкуванні: комерційна гімназія в якості державної установи перебувала у віданні попечителя Харківського навчального округу, в той час як благородний інститут був дітищем А.-Е. Рішельє і користувався певною автономією. Кількість студентів Одеської комерційної гімназії була меншою, ніж в інституті, адже герцог любіював інтереси останнього. Найближчим помічником герцога у справі розвитку навчальних закладів в Одесі був абат Ніколь — автор правил для

виховання дітей в Одеських чоловічому та жіночому благородних інститутах, який у подальшому втілює в життя ініціативу герцога А.-Е. Рішельє по заснуванню в Одесі ліцею.

Ключові слова: освіта; навчальні заклади; Одеса; А.-Е. Рішельє; XIX ст.

А. А. Синявская

ФОРМИРОВАНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТРАДИЦИЙ В ОДЕССЕ ВО ВРЕМЯ ГЕРЦОГА А.-Э. РИШЕЛЬЕ

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
ул. Дворянская, 2, г. Одесса, 65000, Украина

Синявская Алена Александровна, к. и. н., доц., доцент кафедры истории Украины, e-mail: a_sinyavskaya@ukr.net

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется вклад А.-Э. Рішельє в развитие образовательного дела на Юге Украины; рассматриваются обстоятельства, условия создания и структура первых учебных заведений в Одессе. Для раскрытия темы привлечены архивные материалы из Государственного архива Одесской области. Определяется, что с назначением А.-Э. Рішельє градоначальником Одессы в городе активизировалось образовательное дело — были открыты Одесская коммерческая гимназия и Одесский благородный институт. Оба учебных заведения располагались в одном и том же здании на улице Гимназической, имели одного директора и корпоративных учителей. Разница была в подчинении: коммерческая гимназия в качестве государственного учреждения находилась в ведении попечителя Харьковского учебного округа, в то время как благородный институт был детищем А.-Э. Рішельє и пользовался определенной автономией. Количество студентов Одесской коммерческой гимназии было меньше, чем в институте, ведь герцог лоббировал интересы последнего. Ближайшим помощником герцога в деле развития учебных заведений в Одессе был аббат Николь — автор правил для воспитания детей в Одесских мужском и женском благородных институтах, который в дальнейшем воплотил в жизнь инициативу герцога А.-Э. Рішельє по основанию в Одессе лицея.

Ключевые слова: образование; учебные заведения; Одесса; А.-Э. Рішельє; XIX в.

О. О. Syniavska

FORMATION OF EDUCATIONAL TRADITIONS IN ODESSA DURING THE TIME OF DUKE OF A.-E. RICHELIEU

Odessa I. I. Mechnikov National University,
Dvorianskaya Str., 2, Odessa, 65000, Ukraine

Syniavska Olena Oleksandrivna, Ph.D., Associate Professor, Department of History of Ukraine

SUMMARY

The article analyzes the contribution of A.-E. Richelieu to the development of the educational affairs in the South of Ukraine; the circumstances of the establishing, their terms and the structure of the first schools in Odessa are considered. For the topic disclosure the archival materials of the State archive of Odessa region were involved. It is determined that the purpose of A.-E. Richelieu Odessa mayor stepped in educational matter — was the opening of Odessa commercial high school and Noble institution. Both educational institutions were located in the same premises on the street Gymnasium (now, Deribasovskaya str.), had one director and corporate teachers. The difference between them was the subordination: commercial high school as a public institution was subordinated to the trustee of the Kharkov school district, while the Noble Institution was the brainchild of A.-E. Richelieu and enjoyed some autonomy. The number of students of the Odessa commercial gymnasium was smaller than in the Noble institute, as duke lobbied interests of the last. Near Duke Assistant in the development of the education in Odessa was the Abbot Nicole — the author of the rules for the raising children in Odessa Men and Women Noble institutions, which subsequently embodied into the life the initiative of the Duke A.-E. Richelieu of the establishment of the Lyceum in Odessa.

Key words: education; educational institutions; Odessa; A.-E. Richelieu; nineteenth century.

Становлення освіти на Півдні України та, зокрема, в Одесі привертало увагу дослідників, починаючи з XIX ст. і до сучасності, але переважна більшість з них зверталася до вивчення історії першого вищого навчального закладу — Рішельєвського ліцею, в той час як історія інших закладів розглядалася побіжно. Питання ж внеску герцога А.-Е. Рішельє у становлення освітніх традицій на Півдні України до заснування Рішельєвського ліцею залишилося поза увагою дослідників. Виключенням є хіба що роботи М. І. Ленца «Учебно-воспитательные

заведення, из которых образовался Ришельевский лицей. 1804–1817» [4] та «Материалы для истории Одесской коммерческой гимназии и Благородного института (1804–1818)» [3], написані переважно на архівних матеріалах. Розкрити дане питання допомогли архівні матеріали. Зокрема, в Державному архіві Одеської області збереглися 6 справ з фонду 320 («Одеска комерційна гімназія»), які на сьогодні передані до фонду 44 («Ришельєвський лицей»). Отже мета даної статті — прослідкувати обставини, умови заснування та структуру перших навчальних закладів в Одесі часів А.-Е. Ришельє.

У перші роки життя південної Пальміри адміністрація міста була стурбована, головним чином, його забудовою та заселенням, а освітньою справою займалися приватні заповзятливі особи. Так, 1 грудня 1800 року в Одесі було засновано училище колезького асесора Врето «для навчання дітей грецької, італійської та російської мовам і письменам» [4, с. 28]. Училище проіснувало рівно три роки і було закрито внаслідок від'їзду засновника в місто Константинополь. Відомо, що при Римо-католицькій церкві в 1802 році існувала парафіяльна школа, заснована католицькими священиками-італійцями, яка пізніше перейшла в руки єзуїтів.

Становлення освітніх закладів у наступні роки тісно пов'язано з іменем градоначальника Одеси та губернатора Новоросійського краю А.-Е. Ришельє, період правління якого став епохальним для всього Півдня України. Ще сучасники герцога визнавали його талановитим адміністратором, який за короткий час перетворив невеличке поселення Хаджибей на європейське місто Одесу. За 10 років кількість мешканців досягла трьох десятків тисяч, іноземці масово переселялися в Одесу, яка вже стала першокласним торговим містом. Саме А.-Е. Ришельє належить ідея і перша розробка порто-франко до Одеси. Коли імператор Олександр I у 1818 році відвідав Одесу, він був настільки вражений усім, що зробив герцог Ришельє як для міста, так і для всього краю, що надіслав йому у Францію особистого листа і найвищий в імперії орден Андрія Первозванного.

У 1803 році А.-Е. Ришельє направляє подання імператорові Олександрові I з проханням влаштувати в Одесі учбовий заклад за зразком Петербурзького єзуїтського пансіону. 31 січня 1804 року міністр внутрішніх справ граф В. П. Кочубей передав це

питання на розгляд міністрові народної освіти П. В. Завадовському, а вже 15 квітня 1804 року імператором Олександром I була затверджена доповідь міністра про заснування в Одесі комерційної гімназії [2, с. 8].

Такому швидкому вирішенню справи, ймовірно, допомогла та обставина, що в той же час розроблявся загальний статут гімназій, на підставі попередніх правил міністерства народної освіти, затверджений дещо пізніше, а саме 5 листопада 1804 року, і що мав багато спільного з планом Одеської гімназії. За «Планом для заснування в Одесі комерційної гімназії» [6, с. 228–324] навчальний заклад повинен був складатися з окремих училищ — парафіяльного, повітового, і власне гімназії. Передбачалося, що це будуть не три окремі заклади, а три особливі відділи одного і того ж навчального закладу.

Навчання в Одеській комерційній гімназії мало бути триступеневим і поділятися на три відділення. Нижчий клас, або перше відділення, становило парафіяльне училище, в якому вчитель навчав читання та письма, російської мови, основ арифметики та початків Закону Божого. Друге відділення утворювало повітове училище, де викладання було розділено між двома вчителями. Три вищих класи повинні були стати власне гімназичними і скласти третє відділення гімназії. Для викладання в гімназійних класах вводилися чотири основні вчительські посади, а коло предметів було досить широким: точні науки, словесність, історія, грецька, французька, італійська мови тощо.

Безумовно, ідея об'єднання декількох типів навчальних закладів під одним дахом була досить прогресивною, особливо для такого молодого міста як Одеса. Разом з тим надмірна багатопредметність і короткий курс (фактично три роки) для засвоєння дітьми знань практично з усіх галузей знань у перших двох відділеннях; перенасиченість навчальними предметами учнів гімназійних класів (наприклад, вивчення в першому класі гімназії фізики та логіки, а в другому — природного права, психології та моральної філософії) ускладнили процес заснування, а згодом і повноцінного функціонування Одеської комерційної гімназії.

14 травня 1804 року попечитель Харківського навчального округу С. О. Потоцький передав герцогу А.-Е. Ришельє копії плану і штатів Одеської комерційної гімназії, за якими гімназія

як державний навчальний заклад перебувала у підпорядкуванні попечителя Харківського навчального округу. Основа нового плану зовсім не співпадала з попереднім проектом А.-Е. Рішельє, що фактично руйнувало надії герцога і його оточення на аристократичний і замкнутий характер навчально-виховного закладу в Одесі на зразок столичного пансіону. Він опинився перед непростим вибором: з одного боку, герцог не міг відмовитися від заснування комерційної гімназії в Одесі, план якої був розроблений в міністерстві народної освіти; з іншого боку, в такому вигляді гімназія не відповідала його вимогам і уявленням про необхідний одеському суспільству навчальний заклад. Але бажання мати в Одесі гімназію було сильнішим за амбіції градоначальника і нижчі класи Одеської комерційної гімназії були відкриті 2 січня 1806 року. Відкриття власне комерційного відділення затягнулося на десятиліття.

Директором комерційної гімназії ставав, як і було обумовлено, французький емігрант П. Вольсей [1, арк. 2–3]. Вчителями були призначені: в парафіяльне училище — майор А. Шлюхін, у повітове — П. Куницький (вчитель Закону Божого і російської мови), А. Шлюхін (вчитель загальної історії та географії), Л. Елкан (вчитель німецької мови), А. Гальяр (вчитель французької мови), Пеццолі (вчитель італійської мови), П. Софці (вчитель грецької мови). Протягом наступних років до педагогічного колективу також увійшли: О. Золотарьов (вчитель російської словесності і філософії, з 1808 року), Є. Ламбірій (вчитель математики, з 1809 року), Д. Визи (вчитель старогрецької мови, з 1809 року), І. Ферраріні (вчитель італійської мови, з 1810 року), К. Кучеровський (вчитель арифметики в парафіяльному училищі, з 1808 року) [7].

Паралельно з планом заснування Одеської комерційної гімназії 1 червня 1805 року друкується «Подробное описание пансиона, установленного в г. Одессе под непосредственным покровительством военного губернатора Екатеринославского, Херсонского и Таврического Дюка-де-А.-Э. Рішельє, и под смотрением Одесской гимназии директора». Йшлося про Благородний дворянський інститут, що був заснований за ініціативи герцога А.-Е. Рішельє на базі приватного пансіону П. Вольсея.

Одеський Благородний інститут А.-Е. Рішельє по праву вважав своїм дітищем. Він особисто неодноразово звертався до жи-

телів південного регіону з оголошеннями, в яких розповідав про переваги інституту. План викладання в Одеському Благородному інституті, програма основних уроків, внутрішній розпорядок були детально прописані в Статуті навчального закладу [6, с. 54–58].

Обидва навчальних заклади — і Одеська комерційна гімназія, і Благородний інститут — знаходилися в одному приміщенні на вул. Гімназійній (зараз це вулиця Дерибасівська) і мали одного директора — Петра Вольсея. Викладачами інституту були ті ж особи, що і в училищах. Зіставлення предметів навчання в гімназії та її підготовчих відділеннях з предметами інституту доводить, що зміст навчальних програм останнього перевищував навчальні програми звичайних гімназій. Вигравав інститут і в плані морального виховання: зокрема в інституті передбачалося пильне спостереження за вихованцями в будь-який час доби, чого не було в проекті гімназії.

І Вольсей, і Рішельє любіювали в більшій мірі інтереси Благородного інституту, в якому герцог і бачив втілення в життя ідеї про існування езуїтського пансіону. До того ж одеський градоначальник особисто клопотав про особливі привілеї для Благородного інституту. В березні 1808 року Олександр I підписав указ про прийняття випускників цього навчального закладу для подальшого навчання державним коштом в Петербурзький кадетський корпус, а у травні 1811 року викладачі Одеського Благородного інституту були прирівняні до державних службовців. Іншими словами, приватному навчальному закладу, яким і був інститут, було надано всі права і привілеї державного навчального закладу.

Такі зміни були ініційовані А.-Е. Рішельє при безпосередній підтримці нового міністра народної освіти графа О. К. Розумовського, сина українського гетьмана Кирила Розумовського, який здобув блискучу освіту, слухав лекції в Страсбурзькому університеті. Деякий час він перебував на придворній службі, а в 1810 році отримав посаду міністра народної освіти.

Те, що Благородний інститут користувався більшою популярністю у населення, ілюструє порівняння кількості учнів в інституті і парафіяльному та повітовому училищах. На момент відкриття першого і другого відділень комерційної гімназії кількість учнів сягала 41 особи: 27 учнів парафіяльного і 14

учнів повітового училищ. З часом число учнів дещо збільшилося, але ненадовго. Зокрема, якщо до середини квітня 1806 року в парафіяльному училищі було вже 47 учнів, а в повітовому училищі — 24 учня, то в листопаді 1808 року перше і друге разом нараховували всього 59 учнів.

Інакше йшла справа з вихованцями Благородного інституту. До червня 1805 року цей навчальний заклад налічував вже більше 40 вихованців. У 1806 році в інституті нараховувалося 32 вихованця при дев'яти викладачах і одному інспекторі, а в листопаді 1808 року — 76 вихованців. Зменшення кількості вихованців Благородного інституту у 1806 році пояснюється відкриттям двох нижчих відділень комерційної гімназії, які тимчасово «відтягнули» певну кількість учнів, але вже у наступному році ситуація змінилася на користь дітища А.-Е. Рішельє.

З 1812 року найближчим співробітником А.-Е. Рішельє в справі освіти став єзуїт абат Шарль Домінік Ніколь (1758–1835). В Одесу Ш. Д. Ніколь прибув у 1811 році з призначенням, не без протекції А.-Е. Рішельє, візитатором римо-католицьких церков Новоросійського краю. Він уже мав достатній педагогічний досвід, оскільки ще у Франції викладав у Паризькому коледжі св. Варвари, а за часів перебування в Петербурзі і потім Москві заснував єзуїтський пансіон для хлопчиків з благородних сімей, що користувався значною популярністю у місцевої аристократії. Саме ця обставина і підштовхнула А.-Е. Рішельє обрати абата в союзники на просвітницькій ниві.

Відразу по прибуттю до Одеси Ш. Д. Ніколь склав «Начертання правил виховання в обох Одесских благородных институтах» [5], маючи на увазі чоловічий та жіночий благородні інститути. «Начертання» були опубліковані в 1814 році російською та французькою мовами. До речі, це була перша друкована книга, видана в Одесі. Зразком нової програми для Одеського Благородного інституту став навчальний план Петербурзького пансіону для хлопчиків. Акцент у навчанні робився на вивченні класичних мов, а виховний процес зосереджувався на глибокій релігійності. Пропонована система розподілу уроків і вільного часу була найбільш прийнятною для самих вихованців і їх батьків.

Після від'їзду А.-Е. Рішельє з Одеси абат Ніколь прийняв на себе піклування про Благородний інститут, став його ди-

ректором, а з 1816 року Благородний інститут був офіційно затверджений Харківським університетом. У лютому 1817 року на розгляд комітету міністрів був направлений проект абата Ш. Д. Ніколя щодо відкриття в Одесі ліцею, який передбачав об'єднання комерційної гімназії та Благородного інституту [8, с. 326]. За проектом склад ліцеїстів був наступним: 120 пансіонерів, які постійно повинні були проживати в будівлі ліцею, 24 учні Педагогічного інституту для підготовки вихователів ліцею, 250 «вільних» вихованців, які відвідували публічні класи ліцею, проживаючи у батьків або в пансіонах поруч із ліцеєм. Перелік основних для вивчення ліцеїстами предметів був традиційним для середніх навчальних закладів: релігія, граматики, словесність і риторика російської, французької, латинської, грецької, італійської мов, географія, історія, філософія, математика, фізика, військові науки, мистецтва.

Пропозиції Ніколя на цей раз виявилися прийнятними. Позитивному вирішенню справи посприяв вплив А.-Е. Рішельє та О. Ланжерона при дворі. Слід зазначити, що, незважаючи на свою фізичну відсутність у Росії, А.-Е. Рішельє брав дуже активну участь у вирішенні питання щодо заснування ліцею в Одесі і його подальшої долі. Зокрема з листами на підтримку проекту абата Ніколя герцог звертався до колишнього міністра народної освіти О. К. Розумовського, чинного міністра зовнішніх справ К. В. Нессельроде, сенатора М. П. Миклашевського [8, с. 327]. Всі вони висловилися на підтримку одеського ліцею. Вже 2 травня 1817 року на базі Благородного інституту та Одеської комерційної гімназії засновано Рішельєвський ліцей.

Отже, заснування перших навчальних закладів в Одесі можемо спостерігати вже в перші роки XIX ст., але тільки в період перебування герцога А.-Е. Рішельє на посаді одеського градоначальника ідея відкриття освітніх осередків почала послідовно втілюватися в життя.

Література та джерела

1. Держархів Одеської області. — Ф. 44 (Рішельєвський ліцей). — Оп. 1 (1804–1817). — Спр. 15 (Формулярні списки викладачів гімназії, інституту і ліцея), — 136 арк.
2. Исторический очерк Одесского коммерческого училища / составил П. А. Искра. — Одесса, 1887. — 285 с.

3. Ленц Н. И. Материалы для истории Одесской коммерческой гимназии и Благородного института / Н. И. Ленц // Відділ рукописів ОННБ. — Ф. 63. — Спр. 3.
4. Ленц Н. И. Учебно-воспитательные заведения, из которых образовался Ришельевский лицей. 1804–1817 / Н. И. Ленц. — Одесса, 1903. — 386 с.
5. Начертание правил воспитания в обоих Одесских благородных институтах / составил аббат Николь. — Одесса, 1814. — 27 с.
6. Сборник постановлений по министерству народного просвещения. Т.1: Царствование Александра I. — 2-е изд. — СПб., 1875.
7. Синявська О. О. Заснування Одеської комерційної гімназії на початку XIX ст. / О. О. Синявська // Записки історичного факультету / ОНУ ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2012. — Вип. 23. — С. 209–221.
8. Синявська О. О. Роль абата Ш. Д. Ніколя в організації освітніх закладів Одеси у 1810-х роках / О. О. Синявська // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри : збірка наукових праць. — Одеса, 2013. — С. 324–328.

REFERENCES

1. *Formulyarni spysky vykladachiv himnaziyi, instytutu i litseya — Formulary lists of high school teachers, institutes and high schools (1804–1817) Rishel'yevs'kyu litsey — Richelieu Lyceum. F. 44. D. 1. C. 15. Derzharkhiv Odes'koyi oblasti — State archive of Odessa region. Odessa. (In Russian).*
2. ISKRA, P. A. (1887) *Istoricheskij ocherk Odesskogo kommercheskogo uchilishha — Historical sketch of the Odessa Commercial School. Odessa: printing house «Trud».* (In Russian).
3. LENC, N. I. (n. d.) *Materialy dlja istorii Odesskoj kommercheskoj gimnazii i Blagorodnogo instituta — Materials for the history of the Odessa commercial gymnasium and Noble Institute. Viddil rukopisiv ONNB — Manuscript department of ONNB. F. 63. Spr. 3. Odessa National Scientific Library.* (In Russian).
4. LENC, N. I. (1903) *Uchebno-vospitatel'nye zavedeniya, iz kotoryh obrazovalsja Rishel'evskij licej. 1804–1817 — Educational and training institutions, from which Richelieu liceum was formed. 1804–1817. Odessa: Economic printing house.* (In Russian).
5. NICOLAS, ABBOT (1814) *Nachertanie pravil vospitanija v oboih Odesskih blagorodnyh institutah — Inscription of education rules in both Odessa noble institutions. Odessa: b. m.* (In Russian).
6. MINISTERSTVO NARODNOYI OSVITY — MINISTRY OF PUBLIC EDUCATION (1875) *Sbornik postanovlenij po ministerstvu narodnogo prosveshhenija — Collection of resolutions by the Ministry of Education. T.1: Carstvovanie Aleksandra I. Vol.1: The reign of Alexander I. St. Petersburg: printing house of Balashev.* (In Russian).
7. SINYAVSKA, O. O. (2012) *Zasnuvannya Odes'koyi komertsijnoyi himnaziyi na pochatku XIX st. — The establishment of the Odessa*

- commercial high school in the XIX century. *Zapysky istorychnoho fakul'tetu ONU im. I. I. Mechnykova — Notes of History Faculty of ONU Mechnikov. Issue 23. p.209–221.* (In Ukrainian).
8. SINYAVSKA, O. O. (2013) *Rol' abata Sh. D. Nikolya v orhanizatsiyi osvitynih zakladiv Odesy u 1810-kh rokakh — Abbot Nicolas role in educational institutions of Odessa in the 1810s. Pivden' Ukrainy: etnoistorychnyy, movnyy, kul'turnyy ta relihiynyy vymiry — South of Ukraine: ethnohistory, linguistic, cultural and religious dimensions. p. 324–328.* (In Ukrainian).

Надійшла до редакції 2 травня 2016 р.

УДК 070.13:94(477)«179/1917»

П. О. Токаленко

ЦЕНЗУРНА ПОЛІТИКА ЦАРИЗМУ В РОКИ ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Херсонський національний технічний університет,
Бериславське шосе, 24, м. Херсон, 73008, Україна

Токаленко Павло Олегович, аспірант кафедри історії України та української філології, e-mail: tokalenko83@mail.ru

АНОТАЦІЯ

В статті досліджується вплив цензурної політики на розвиток періодичних видань у Російській імперії під час Першої російської революції. Автор наголошує на зв'язку реакційної політики царизму та загальноімперської цензури. Наводяться статистичні дані щодо забороненої публіцистичної продукції у 1905–1907 роках. Приділяється увага й сатиричній творчості як окремому літературному жанру, який у властивій йому формі висвітлював недоліки політичного режиму царизму в революційні роки. Автор стверджує, що, незважаючи на жорсткий контроль за публіцистикою в 1905–1910 роках, преса не полишала ліберальні погляди на внутрішньополітичні процеси в Російській імперії. Особлива увага приділяється вивченню розвитку українських періодичних видань, що в роки Першої російської революції не тільки зберігали національно-культурні традиції українського народу, а й вийшли на новий рівень національної свідомості, відстоюючи автономістські прагнення українців.

Ключові слова: Перша російська революція; реакційна політика; цензура; репресії; україномовна преса.